

(9)

TÜRK DÜNYASI VE MİLLETLERARASI ÖRGÜTLER Doç. Dr. Mehmet KARAGÜL

ÖZET

İçinde yaşadığımız süreçte uluslararası örgütleri tanımadan mevcut dünya sistemini anlamak mümkün olmadığı gibi, yine söz konusu örgütlerde etkin bir rol alamayan milletlerin küresel sistemde kendi milli çıkarlarını koruyabilmeleri de olası değildir.

Dolayısıyla bu bildiri çalışmasında öncelikle uluslararası örgütler teorik düzeyde ele alındıktan sonra Türk Dünyasının parçaları olan milli devletlerin mevcut uluslararası örgütlerdeki konumları ortaya konacaktır. Devamında ise Türk Cumhuriyetlerinin bölgesel ve küresel ölçekte daha etkin bir rol alabilmeleri için uluslararası örgütlerle olan ilişkilerini yeniden ele alması konuları irdelenecektir. Bu çerçevede, Türk Cumhuriyetlerinin bölgesel ölçekte kendi aralarında oluşturacakları örgütlerde özellikle karşılıklı çıkara dayalı bir sisteme oturması gerekliliği ortaya konacaktır.

GİRİŞ

Milletlerarası örgütler, son yüz yılın en önemli uluslararası aktörleri ve konularındandır. Bundan dolayı bu dönemi; “uluslararası örgütler yüzyılı” olarak niteleyenlerde az değildir. Gerek küresel, gerek bölgesel ölçekte, gerekse belli konular kapsamında son yüzyılda çok sayıda milletlerarası örgüt kurulmuş ve birçok milletlerarası ilişki de hep bu örgütler üzerinden gerçekleştirilmiş ve gerçekleştirilmektedir.

Bilhassa imparatorlukların parçalanması ve doğrudan sömürgeciliğin nispeten sora ermesi olgularına bağlı olarak, bu dönemde çok sayıda milli devlet kurulmuştur. Aynı süreçte ortaya çıkan uluslararası örgütlerin temel amaçlarını, milletlerarası sistemde yaşanan bu parçalanmış yapıyı kontrol etmek ve parçalanmaktan kaynaklanan güç kaybını telafi edebilmek şeklinde özetlemek mümkündür.

Esas itibarıyla baktığımızda, milletler için en önemli unsurun, kendilerini güven içinde hissedebilmeleri olduğunu rahatlıkla söylenebilir. Söz konusu güvenliğin sağlanması ise büyük ölçüde ülkenin ekonomik kalkınmışlığı ile paralel bir süreç arz etmektedir. Bu nedenle, iktisadi başarının ülkeler için doğrudan bir amaç olmasa da asli amaçlar için olmazsa olmaz şartlardan biri olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu nedenle olsa gerek, iktisadi alandaki başarıyı desteklemek için ekonomik amaçlı örgütlerin ön plan çıktığını görmekteyiz.

Bu çerçevede son yıllarda coğrafi ve kültürel ortaklığa bağlı birçok uluslar arası örgütün kurulduğunu ve bunların belli ölçülerde üyelerine pozitif çıkarlar sağladığını görmek mümkündür. Aynı şekilde Türk Dünyasına ait devletlerin de kendi aralarında etkili milletlerarası örgütler kurması ve var olanları çok daha etkin bir şekilde işletmeleri kaçınılmazdır.

A. Milletlerarası Örgütler

Milletlerarası örgütler, uluslararası düzeyde faaliyet gösteren, dolayısıyla birden çok devleti ya da sivil toplum kuruluşunu konu alan, ticari amaç gözetmeyen, belli amaçları ve organları olan, lakin devlet niteliği taşımamakla birlikte devletlere ait birçok yetkiyi kullanabilen uluslararası yapılanmalardır.

Türk Dünyası'nın uluslar arası örgütlerle olan ilişkilerini ortaya koyabilmek için öncelikle milletlerarası örgütler hakkında bir dizi açıklayıcı bilgi vermenin yararlı olacağı kanaatindeyiz.

a. Milletlerarası Örgütlerin Doğuşu

Uluslararası siyasi yapılanmaların, tarihi süreçte **bütünleş-dağıl-bütünleş** şeklinde gerçekleştiğine şahit olmaktayız. Bu bağlamda belli bir dönemde oluşan siyasal yapıların, devam eden zaman diliminde dağılma sürecine girdiği görülmektedir. Dolayısıyla şu an oldukça yaygın olan uluslararası örgütleri de bu sürecin toparlanma aşaması olarak değerlendirmek mümkündür.

İlk olarak parçalı bir yapıya sahip olan siyasal yapılanmalar, zamanla söz konusu parçalanmışlıktan kaynaklanan güç kaybı ve ortak düşmanlara karşı koyamama nedeniyle birleşme eğilimine girmektedirler. Belli bir süre birleşme süreci devam ederken, ortak güç ve menfaatler artmakta bu da sürecin devamını sağlamaktadır.

Ancak belli bir aşamadan sonra, gerek ortaya çıkan menfaatlerin paylaşımı ve gerekse iktidarı kullanmadaki antlaşmazlıklar bütünleşme hareketinin sonunu hazırlamaktadır. Söz konusu antlaşmazlıkların derinleşmesiyle, biraz da dış faktörlerin etkisiyle dağılma sürecine girilmektedir.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yaygınlaşan uluslararası örgütleri ise milli devletlerle parçalanmış siyasal yapının, tekrar toparlanma çabası olarak değerlendirmek mümkündür.

Mesela, Anadolu Türk tarihinde bu **bütünleş-dağıl-bütünleş** sürecini açıkça gözlemlemek mümkündür. Parça parça Anadolu'ya gelen Türkler, Selçuklu İmparatorluğu ile birinci **bütünleşme** sürecini gerçekleştirmiş, daha sonra Anadolu beylikleri ile **dağılma** süreci yaşanmıştır. Devamında ise Osmanlı İmparatorluğu ile tekrar ikinci **bütünleşme** sürecini yaşayan Türkler, Birinci dünya savaşının ardından tekrar **dağılma** sürecine girmişlerdir(Karagül, 2010: 4).

Benzer yapılanmayı Avrupa tarihinde de gözlemlemek mümkündür. Avrupa önce dağınık bir siyasal yapılanmayla şehir devletlerini, ardından bütünleşik bir yapı olan Doğu ve Batı Roma İmparatorluğu sürecini yaşamıştır. Ardından tekrar dağınık bir yapılanma olan derebeylik ve milli devletler dönemini yaşamış olan Avrupa devamında bütünleşik bir siyasal yapılanma olan bugünkü Avrupa Birliğini yaşamaktadır.

Dolayısıyla milletlerarası örgütler, parçalanmış uluslararası siyasal yapıların tekrar bir araya gelerek daha güçlü bir pozisyon kazanma çabası olarak değerlendirilebilir.

b. Milletlerarası Örgütlerin Amaçları

Uluslararası örgütlerin amaçlarını **açık ve kapalı amaçlar** olmak üzere iki alanda ele almak mümkündür. Açık ve kapalı amaçlardan kasıt, uluslararası ilişkilerde her türlü müzakerenin veya faaliyetin karşı tarafa veya kamuoyuna açıkça ifade edilip edilmeme halidir.

Özellikle kurulan uluslararası örgütlerin antlaşma metinlerinde yer alan yazılı amaçları açık amaçlar şeklinde değerlendirmek gerekir. Lakin çoğu zaman aynı örgüt üyesi ülkeler arasında bile ilgili örgütten beklentiler farklı olabilmektedir. Bu beklentilerdeki farklılığı ise kapalı amaçlar olarak değerlendirmek daha gerçekçi olsa gerek.

Burada öncelikle açık amaçları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür(Karagül-a, 2010: 196):

- * Uluslararası antlaşmazlıkların çözümü,
- * Ortak güvenliğin artırılması,

- * Milletlerarası sistemde hukukun üstünlüğünü tesis etmek,
- * Savaşları ve çatışmaları önlemek ve barışı hâkim kılmak.
- * Ayrıca, ekonomik refah artışını teşvik etmek ve
- * İnsan hakkı ihlallerini önlemek şeklinde de diğer amaçları sıralanabiliriz.

Ancak bütün bu sayılan yazılı ve açık amaçlara ulaşmada merkez ülkelerin samimiyeti ve tarafsızlığı hep tartışılır olmuştur. Uluslararası örgütlerin amaçlarını belirlemede genel olarak örgütü kuran uluslararası iradenin küresel hedefleri belirleyici olduğunu ifade etmenin yararlı olacağı kanaatindeyiz. Ayrıca milletlerarası örgütler faaliyet alanına göre iktisadi, siyasi ve askeri olarak sınıflandırılabilir.

Söz konusu irade eğer gelişmiş bir ülke ise onun öncülüğünde kurulan bir örgütün amacı, söz konusu devletin uluslararası düzeydeki ekonomik, siyasi ve askeri hatta kültürel etkinliğini artırmak olacaktır. Diğer bir ifade ile bu tür oluşumlar, küresel güç olma amacıyla olan ülkeler için birer **Truva Atı** niteliğindedir. Söz konusu güçler, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerindeki ekonomik ve siyasi beklentilerini, doğrudan kendi müdahaleleri ile değil, ancak bu tür oluşumlar aracılığı ile gerçekleştirmeyi yeğlemektedirler. Bu tür amaçları da kapalı hedefler olarak değerlendirmek daha olasıdır.

Söz konusu milletlerarası oluşumlar eğer gelişmekte olan ülkeler aracılığı ile kurulmuş ise bu ülkelerin adı geçen örgütlerden beklentileri ise çok daha mütevazıdır. İlgili ülkelerin beklentileri, bu örgütler vasıtasıyla mevcut konumlarını koruyabilmek ve bölgesel anlamda bir adım olsun ön plana çıkabilmek olarak değerlendirilebilir.

c. Milletlerarası Örgütler ve Uluslararası İlişkiler

Milletlerarası ilişkiler, zaman ilerledikçe artan bir eğilim göstermektedir. Çünkü milletlerarası ekonomik, siyasi, askeri ve kültürel ilişkiler artan ihtiyaçlara ve imkânlarla paralel olarak yoğunlaşmaktadır. Lakin artan uluslararası ilişkilerin daha ziyade milletlerarası örgütler düzleminde yapıyor olması bu manada önemli bir gerçeklik olsa gerek.

Bu çerçevede, uluslararası sorunların çözümlenmesi, mevcut ilişki düzeyinin geliştirilmesi, karşılıklı çıkarlar gözetilerek bölgesel ve küresel boyutta iş birliği imkânlarının artırılması, uluslararası ilişkilerin temel amaçları arasında yer almaktadır.

Bu tür uluslararası örgütlerin yaygınlığı ve ilişki düzeylerinin derinliği, uluslararası ilişkilerin daha güvenli ortamlarda sürdürülmesinde önemli katkı yapmaktadır. Özellikle bölgesel örgütlerin artması, sınır komşu ülkelerarasındaki nispeten küçük sorunların, daha güçlü ortak çıkarlar karşısında görmezlikten gelinmesine neden olabilmektedir. Dolayısıyla uluslararası örgütler, ülkeler arasındaki her türlü ilişki düzleminde özellikle mevcut ilişkilerin daha da geliştirilmesi doğrultusunda önemli katkı yapmaktadır (Karagül, 2010: 6-7). Bilhassa karşılıklı çıkarlara dayalı ekonomik, siyasi ve askeri ilişkilerde söz konusu örgütlerin son derece etkin rol üstlendikleri bilinmektedir.

d. Milletlerarası İktisadi İşbirliği ve Bütünleşme Hareketleri

Milletlerarası iktisadi işbirliği hareketleri, genelde ülkelerarasında belirli konularda ortak çalışmayı ve dayanışmayı öngörmektedir. Ancak iktisadi bütünleşme hareketleri ise işbirliği girişimlerine kıyasla ülkeler arasında daha derin ve kapsamlı bir ekonomik yapılanmayı öngörmektedir. Bu örgütlenme şeklinde işbirliğine göre öne çıkan en önemli farklılık, ortaya çıkan kurumsal yapının üye ülkelerden belli konularda yetki devralmasıdır. Böylelikle söz konusu uluslararası örgütler, uluslararası camiada yeni bir egemen kişilik olarak varlığını ortaya koymuş olmaktadır (Ertürk,1991: 6-7).

Bu tür kuruluşların ilk hedefi üyeler arasındaki ticaretin serbestleştirilmesi, bu bağlamda uluslararası ticareti engelleyici her türlü uygulamanın ortadan kaldırılmasıdır. Bilhassa II. Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan bu tür uluslararası yapılanmalar, önceki yıllarda yoğun bir şekilde uygulanan **komşuyu zarara uğratma** politikalarının olumsuz sonuçlarını bertaraf etmeyi amaçlamaktadır.

Ayrıca bu tür yapılanmaların, belli bir bölge ülkeleri arasında gerçekleşmiş olması, ilgili ülkelerin bölgesel bir güç oluşturarak küresel ölçekte daha etkin rol alabilmeyi de hedefledikleri söylenebilir. Bütünleşme girişiminde bulunan ülkelerin, iktisadi, siyasi ve kültürel alanlarda birbirleriyle ortak özellikler arz etmesi önemli bir gerekliliktir.

e. İktisadi Bütünleşmelerin Amaçları

İktisadi birleşme gibi son derece önemli bir faaliyetten üye devletlerin insanları adına ciddi beklentilerin olması kaçınılmazdır. Söz konusu bu beklentileri genel ve özel boyutta ikiye ayırabiliriz.

Genel anlamda iktisadi bütünleşmelerin amacı; üye ülkelerin iktisadi alanda kazançlarını arttırarak, refah düzeyini yükseltmek ve uluslararası rekabette daha güçlü bir konum elde edebilmektir. Özel alanda ise iktisadi birleşmelerin amaçlarını detaylandırmak mümkündür.

i. Dış Ödemeler Güçlüklerinin Giderilmesi

Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin en temel sorunu, ödemeler bilançosundaki açıklardır. Uluslararası Para Fonu (IMF), Uluslararası Ticaret Örgütü (DTC) ve Uluslararası Gümrük İşbirliği Örgütü (ICC) gibi uluslararası örgütler ülkelerin dış açıklarını finanse etme konusunda ve dış ticaretin arttırılması konularında uluslararası işbirliğini geliştirmeye çalışmaktadırlar (Güran ve Aktürk, 1997: 23).

ii. Uluslararası Ticaret ve Sermaye Hareketlerinin Serbestleştirilmesi

Milletlerarası iktisadi örgütlerin en dikkat çekici amacı, kuşkusuz küre üzerinde liberal politikaların hâkim kılınmasını sağlamaktır. Bu çerçevede mal ve sermaye hareketleri önündeki kısıtların kaldırılması milletlerarası iktisadi örgütlerin en yaygın hedeflerindedir.

Ticaretin serbestleşmesiyle artan uzmanlaşmaya bağlı olarak iktisadi refahı artacağı beklentisi bu tür faaliyetlerin asıl nedenidir. Ancak, yaşananlar serbest dış ticaretten ortaya çıkan kazancın yoksullaştıran büyüme teorisi çerçevesinde az gelişmiş ülkeler için değil, gelişmiş ülkeler için menfaat sağladığı şeklindedir.

iii. Gelişmekte Olan Ülkelerin Kalkınmalarına Fırsat Oluşturma

Dengeli bir iktisadi birliğin oluşması durumunda ülkelerin ekonomik alanda kalkınmalarına katkısı kaçınılmaz olacaktır. Çünkü daha büyük bir pazar, daha büyük bir üretim hacmi, daha büyük bir istihdam hacmi ve daha büyük ulusal gelir anlamına gelmektedir.

İktisadi birleşmelerle üye ülkeler, hem etrafında destek alabileceği belli bir ülke grubuna sahip olmuş olmakta, hem de böyle bir beraberliğin ortaya çıkaracağı güçle, ilgili ülkeler uluslararası arenada daha iyi bir mücadele verebileceklerini beklemektedirler (Güran ve Aktürk, 1997: 24).

iv. Ekonomik ve Siyasi Alanda Etkinlik Sahasını Genişletme

Her bir bölgede başat durumda olan ülkelerin bölgesel konumlarını kuvvetlendirerek, küresel ölçekte daha etkin olabilmek için iktisadi bütünleşmeler önemli fırsatlar sunmaktadır. Örneğin Almanya ve Fransa'nın Avrupa Birliğinin kuruluşundaki etkinliğini hala devam ettirmeleri ve Birliğin oluşturduğu gücü her fırsatta kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya çalışmaları buna en açık örnektir.

f. İktisadi Bütünleşme Aşamaları

Yukarıda belirtilmiş olduğu gibi, milletlerarası ekonomik bütünleşme hareketlerini, aslında uluslararası alanda yeni bir aktörün ortaya çıkmasına neden olan bir girişim olarak değerlendirebiliriz. Lakin bu tür oluşumların tek bir yapıda olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Söz konusu bütünleşme hareketlerini basitten, karmaşığa doğru kendi içinde belli aşamaları olan bir yapılanma olduğunu belirtmek çok daha anlamlı olacaktır. Bunları; serbest ticaret bölgesi, Gümrük birliği, ortak pazar, tam ekonomik birlik ve tam siyasi birlik şeklinde sıralayabiliriz.

a. Serbest Ticaret Alanı

Serbest ticaret sahası, iktisadi bütünleşme aşamalarının en dar kapsamlı olanı ve üye ülkelerin yetki devri gerçekleştirmesine gerek duyulmayan en basit temelli bir bütünleşme hareketidir. Üye devletler arasında gerçekleşecek olan ticarete konu mallara konan gümrük vergileri (tarife) ve miktar kısıtlaması (tarife) gibi engellerin kaldırılmasını öngörmektedir (Chacholiades, 1990: 223).

İlgili engellerin kaldırılmasında amaç: üye ülkeler arasında özellikle malların serbestçe dolaşımına imkân tanımak ve bu surette bölgede artan ticaret kazancı ile üye devlet vatandaşlarının refah artışına imkân sağlamaktır.

Serbest ticaret bölgesi antlaşmasına verilebilecek en önemli örnek EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Alanı) antlaşmasıdır.

b. Gümrük Birliği

Gümrük birliği antlaşması ise iktisadi bütünleşme/birleşme hareketlerinin ikinci aşaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu aşamada ilgili devletler, serbest ticaret sahası birleşmesinde olduğu gibi öncelikle kendi aralarında malların serbestçe dolaşabilmesi için tarife ve kotaların kaldırılmasına imkân tanımakla birlikte, ayrıca antlaşma dışında kalan üçüncü ülkelere karşı da ortak bir dış ticaret politikası uygulanması konusunda antlaşmaya varırlar (Appleyard vd. 1998: 355).

Bu oluşumda üçüncü ülkelere karşı ortak tarifelerin uygulanıyor olması, birleşmenin en önemli unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü burada oluşturulmuş olan uluslararası örgütün kurumsal kişiliğini görmekteyiz. Bu kurumsal kişilik, üye devletler adına yetki kullanarak uygulanacak olan ortak dış ticaret politikasını belirlemektedir (Seyitoğlu, 2001: 205).

c. Ortak Pazar

Ortak Pazar tarzındaki bir iktisadi birlik, gümrük birliği aşamasından bir adım daha ileri gidilerek, ülkeler arasında malların serbest dolaşımı ve üçüncü ülkelere karşı ortak tarife uygulanmasına ek olarak, üretim faktörlerinin de serbestçe dolaşımını öngörmektedir (Güran ve Aktürk, 1997: 14).

Üretim faktörlerinin serbest dolaşımıyla, üye ülkeler arasında; emek, sermaye ve girişimci hiçbir kısıtlamaya maruz kalmadan rahatça dolaşabilecektir. Böylelikle ülkeler arasındaki hem malların, hem de üretim faktörlerinin fiyat farklılığı ortadan kalkacak dolayısıyla, bölgesel kalkınma farklılığı ortadan katarak, toplam refahta ciddi bir artış ortaya çıkabilecektir.

d. İktisadi Birlik

Bölgesel alanda iktisadi bütünleşme hareketine girişen ülkelerin varabileceği en ileri aşamalardan biri olan ekonomik birlik aşaması, ortak pazar aşamasının bir adım ilerisindeki bir birleşme halini ifade etmektedir.

İktisadi birlik aşamasında, ortak pazara ilave olarak bütün ekonomik politikaların uyumlaştırılması hedeflenmektedir. Böylelikle, bütünleşmeye dahil olan ülkeler; ortak tarım politikası, ortak sanayileşme politikası, ortak hizmetler politikası

gibi bütün iktisadi alanlarda uygulanmak üzere tek düze politikaları oluşturup uygulamaya koymaktadırlar.

Böylesi bir yapılanma, üye devletlerin bağımsız iktisat politikası oluşmasını hemen hemen tamamen ortadan kaldırmaktadır. Neticede itibariyle ülkelerin değil, birliğin dış ticaret politikasından, para politikasından, tarım ve sanayi politikasından söz edilebilir hale gelmektedir (Ertürk, 1993: 9).

e. Siyasi Birlik

Öncelikle karşılıklı ekonomik çıkarları çoğaltmayı amaçlayan iktisadi bütünleşme hareketleri, dar kapsamdan geniş bir alana yayılarak ülkelerin ortak iş yapabilirliğini ispatlamaktadır. Bu tür bir birleşmeden ortaya çıkan sinerjinin de etkisiyle üye ülkeler, doğal olarak bu birleşme hareketlerini ekonomik sahanın yanında diğer alanlara da yayarak söz konusu bu sinerjiyi daha da artırmak istemektedirler.

Böyle bir isteğin sonucu, ekonomik birlik süreci, siyasi, kültürel ve askeri alanlara da genişletilerek, yeni bir bölgesel egemen devlet ortaya çıkmaktadır. Söz konusu egemen devletin ortaya çıkmasındaki en temel etken, üye devletlerin bir bir bütün alanlardaki egemenlik haklarını uluslar üstü kuruma devretmesidir.

Avrupa Birliği süreci tamamen bu aşamalara uygun bir gelişme trendini yansıtmaktadır. Bu sürecin büyük ölçüde **bütünleş - dağıl -bütünleş ikilemine** uygun bir gelişme olduğunu söyleyebiliriz. Yukarı da bahsedildiği şekliyle bu ikileme göre; toplumlar için parçalanmışlıktan kaynaklanan güç kaybını telafi edebilmek için önce birleşme çabası zaruri gözükürken, birleşmeyle birlikte ise ortaya çıkan menfaati paylaşma ve iktidarı kullanma konusundaki analaşmazlık nedeniyle de parçalama sürecine girilmesi kaçınılmaz olmaktadır.

g. İktisadi Bütünleşmelerin Başarı Şartları

Bu güne kadar kurulan uluslararası iktisadi birliklerin hepsinin hedeflediği amaçlarına ulaşabildiğini söylemek mümkün değildir. Bunlardan çok azı nispeten başarılı olabilmıştır. Dolayısıyla, söz konusu bu başarı ve başarısızlığın nedenlerinin neler olduğunu detaylıca ortaya koymak son derece önemli bir husustur. Bu çerçevede, iktisadi birliklerin başarılı olabilmeleri için gerekli koşulları; coğrafi, iktisadi, siyasi, kültürel ve askeri alanlarda yakınlıklar şeklinde sıralamak mümkündür.

a Coğrafi Yakınlık

Ekonomik bütünleşme hareketlerinin başarılı olabilmelerinin temel şartlarından biri üye ülkelerin belli bir bölgeye ait olmalarıdır. Çünkü özellikle ticari alandaki yoğunlaşmada fiziksel yakınlığın son derece önemli bir katkısının olduğu kaçınılmazdır.

Aynı bölgede olan ülkeler için bölgesel anlamda ortak sorunlar ve ortak fırsatlar söz konusudur. Bu nedenle ortak sorunlara hep birlikte çözüm bulabilmek ve müşterek fırsatları değerlendirebilmek için aynı bütünleşmeye gidecek devletlerin aynı bölgede olması son derece önemli bir gerekliliktir (Karagül-a, 2010: 200).

Öte yandan, üretim faktörlerinin de serbest dolaşımının yoğunlaşması için yine coğrafi yakınlığın pozitif etkisi göz ardı edilemez bir durumdur. Bu nedenle AB, EFTA, LAFTA, NAFTA ve ASEAN gibi örgütlerin tamamı ekonomik anlamda bölgesel işbirliğini geliştirmek amacıyla kurulmuşlardır.

b. İktisadi Yakınlık

Milletlerarası işbirliğine dâhil olan ülkelerin bu işbirliği hareketinde başarılı olabilmelerinin temel gerekliliklerinden biri de iktisadi kalkınma düzeyi ve yapılanma şekli itibariyle yakın ve benzer olmalarıdır.

İktisadi birlik, üye ülkeler arasındaki her türlü engellerin kaldırılmasını öngördüğü için oluşacak serbest rekabet ortamında dengeli bir ticaret için, üye ülkelerin

gelişmişlik düzeyi itibariyle aynı seviyede olmaları olmazsa olmaz şartlardandır. Aksi takdirde aynı şartlarda ve aynı sahada mahalle takımı ile birinci lig takımının maç yapmasına benzer bir ortaklık kurulacak ve kazanan hep güçlü taraf olacaktır.

c. Faktör Donanımı Hali

Ekonomik bütünleşmeye giden ülkelerin sahip oldukları ekonomik kaynakların birbirinin rakibi veya aynısı olmaması, ilgili kaynakların birbirinin tamamlayıcısı olması, söz konusu bütünleşme hareketinin başarısı için ciddi bir ihtiyaçtır (Ertürk, 1993: 83).

Mesela bir ülke emek yoğun iken, diğerinin sermaye yoğun olması tamamlayıcılık için yerinde bir örnektir. Ancak, emek yoğun ülkelerin az gelişmiş, sermaye yoğun ülkelerin ise gelişmiş olduğu gerçeği dikkate alındığında, bu teorik gerçekliğin pratikte çok da fazla işlemediği görülmektedir. Çünkü oluşan katma değerden sermayenin aldığı pay, emeğin aldığı paydan kat kat fazla olmaktadır. Bu da; az gelişmiş bir ülke ile gelişmiş bir ülke arasında oluşturulacak bütünleşmenin var olan farklılığı daha da arttıracakını öngören **Kutuplaşma Teorisi** gereğince, ilgili bütünleşme, toplam ürün artışı konusunda başarılı olunurken, ortaya çıkan gelirin adil dağılımı hususunda istenileni vermediği görülmektedir.

d. Siyasi Yakınlık

İktisadi işbirliği ya da birliklerin başarılı olabilmelerinde politik duruşun veya yaklaşımların etkisini göz ardı etmek mümkün değildir. Üye devletlerin siyasi yapılanmalarının benzer olması, hem kurumsal yapıların daha kolay oluşturulmasında etkili olacak, hem de ilgili ülkelerin uyum içinde olmaları sebebiyle yeni işbirliği ya da bütünleşme hareketi için gerekli olan güven ortamı çok daha kolay sağlanacaktır (Karagül, 2010: 23).

e. Kültürel Yakınlık

Dünya üzerindeki toplumların her birinin farklı kültürlere ait olması, uluslararası ilişkilerde temel belirleyici etkenlerdendir. Bu güne kadar din temelli kültürel farklılıklardan dolayı küre üzerinde sayısız savaşların çıktığı ve halen de devam etmekte olduğu bilinen bir gerçektir. Bu çerçevede kültürel yakınlığın veya uzaklığın, uluslararası ilişkilerde tarafların safını belirleyen en önemli faktör olduğunu belirtmek gerekir (Güran ve Aktürk, 1997: 16). Dolayısıyla ülkelerin hangi grup ülke ile işbirliği içinde olacağı ya da hangi grup ülke ile rakip olacağı büyük ölçüde kültürel temellere göre şekillenmektedir (Yalçıntaş, 1997: 975).

f. Askeri Yakınlık

Esas itibariyle ülkeler arasındaki askeri yakınlık veya uzaklık yukarıda bahsedilen diğer faktörlere bağlı bir sonuç halidir. Bu itibarla ekonomik ve kültürel alanda yakın işbirliği içinde olan ülkelerin, askeri olarak ta aynı yakınlığı göstermeleri beklenir. Dolayısıyla askeri anlamda yakınlık içinde olan ülkelerin iktisadi alanda oluşturacakları birleşme hareketlerinde de başarılı olmaları daha kolay olacağından hiç şüphe yoktur.

h. Ekonomik Bütünleşmelerin Etkileri

Ekonomik bütünleşme hareketlerinden yukarıda bahsedilen faydalara ulaşabilmek için bir takım teknik etkilerin kendisini göstermesi gerekmektedir. Bunları; ticaret yaratıcı, ticaret saptırıcı, üretim, tüketim ve dış ticaret hadleri üzerine olan etkiler şeklinde sıralayabiliriz.

a. Ticaret Yaratıcı Etkiler

Oluşturulan ekonomik bütünleşme hareketlerinin sebep olduğu etkilerden biri olan ticaret yaratıcı etkiler, ilgili ülkenin toplam ticaretinde yaşanan artış anlamına

gelmektedir (Ünsal, 2005: 412-414). İlgili ülkeler arasındaki gümrük tarifelerinin kaldırılmasıyla karşılıklı ticaretin artması, ticaret yaratıcı etkinin temel nedenidir. Ticaret yaratıcı etkiler toplumsal refahı olumlu yönde etkileyen bir gelişmedir.

b. Ticaret Saptırıcı Etki

İktisadi bütünleşme hareketi nedeniyle kaldırılan tarife ve kotalar sebebiyle birlik dışı ile yapılan ticaretin birlik içine kaymasıyla ortaya çıkmaktadır (Seyitoğlu, 2001: 207-208). Tarife ve kotaların olduğu bir ortamda, düşük maliyetle üretim yapabilen ülkelerle yapılan ticaret, birlik sonrası tarife ve kotaların kaldırılmasıyla nispeten daha yüksek maliyetle üretim yapan birlik içi ülkelere kaymaktadır. Ticaret saptırıcı etkinin kaynakların verimli kullanılan alandan daha verimsiz kullanılan alana kayması nedeniyle, toplum refahına olumsuz etki yapan bir gelişme olduğunu belirlemek gerekir.

c. Üretim ve Tüketim Etkisi

Üretim etkisi, ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler vasıtasıyla ortaya çıkmaktadır. Bütünleşme hareketleri, yüksek gümrük vergileri altında üretim yapan ülkeler açısından üretimin diğer ortak üyelere kaymasına neden olacaktır. Çünkü tarife ve kotaların kalkmasıyla talep daha ucuz üretim yapabilen ülkelere kayacaktır. Dolayısıyla, bütünleşmeler neticesinde üretim, korunan ülkelere diğer ortak ülkelere kayacaktır (Ünsal, 2005: 415).

Tüketimde ise bütünleşme girişimi neticesinde ciddi bir artış olacağını söylemek mümkündür. Çünkü o güne kadar, yüksek tarife ve kotalar ile milli sanayisini koruma çabasında olan ülkeler, ilgili tarife ve kotaları kaldırdıkları zaman dışarıdan içeriye çok daha ucuz ciddi bir mal girişi olacaktır. Bu gelişme, doğal olarak içeride yerli üretimin azalmasına ve tüketimin artmasına yol açacaktır.

Bu süreç kısa vadede ilgili ülkede geçici bir refah artışına neden oluyor gibi gözükse de içerideki üretimin daralmasına bağlı istihdamın ve gelirin azalması neticesinde orta ve uzun vadede ciddi bir sıkıntı ile karşılaşmak kaçınılmaz olacaktır. Görüldüğü şekliyle bütünleşme hareketleri, milli sanayisini koruma aşamasında olan ülkelere üretimin azalmasına, tüketimin ise artmasına yola açmaktadır (Kılıç, 2006: 209).

d. Ticaret Hadlerine Etkileri

Genel anlamda **ticaret haddi**, bir ülkenin ihracat birim ve ithalat birim fiyatlarının birbirine oranıdır. Yani ihraç malı fiyatının ithal malı fiyatına göre daha hızlı artması ilgili ülke adına dış ticaret haddinin iyileşmesi olarak değerlendirilmektedir. İktisadi bütünleşmelerin dış ticaret hadlerine etkileri, ülke ölçeğinde olabileceği gibi birlik bazında da görülebilir (Ertürk, 1993: 54-56). Birlik içinde tarife ve kotaların kaldırılması, rekabet edebilmek adına bazı malların fiyatlarında düşüşe neden oluyorsa, düşük fiyatlı malı satan tarafın dış ticaret haddi bozulurken, ilgili malın ithal eden tarafın dış ticaret haddi iyileşecektir.

e. İktisadi Bütünleşmeler ve Kutuplaşma Teorisi

Kutuplaşma teorisi, temelde serbest ticaret uygulamalarının az gelişmiş ülkeler aleyhine işlediğini savunan bir yaklaşımdır. Bu teoriye göre, iktisadi bütünleşmeye giden ülkeler arasındaki gelişmişlik farkı, azalmayacak artacaktır. Çünkü ortaya çıkan serbestlikle verimliliği yüksek olan kaynaklar, birliğin hep gelişmiş alanında toplanırken, az gelişmiş alanında ise verimliliği düşük üretim faktörleri yoğunlaşacaktır. Bu süreç ise tabii olarak birlik içindeki gelişmişlik farkını çok daha büyütecektir.

f. İktisadi Birlikler ve İkinci En İyi Teori

Dünya refahının topluca artması için karşılıklı ticaret hacminin dengeli bir şekilde çoğalması gerekmektedir. Bu sayede, bütün dünyadaki malların ve üretim faktörlerinin fiyatları eşitlenerek, insanlığın refahı adil ve dengeli bir biçimde yükselecektir. Bu ideal durumun gerçekleşmesi günümüz şartlarında pek olası görülmemektedir. Dolayısıyla, en azından bölgesel ölçekte ticareti arttırıcı bir girişim olarak değerlendirilen **gümrük birlikleri**, ikinci en iyi anlamında kabul görmektedir. Lakin Gümrük Birliklerinin kendinden beklenen söz konusu bu pozitif etkiyi gösterebilmeleri doğrudukları ticaret yaratıcı etkinin, ticaret saptırıcı etkiden büyük olmasına bağlıdır (Seyitoğlu, 2001: 215).

B. Uluslararası Örgütlerde Türk Dünyası

Uluslararası örgütlerin özellikle son yıllarda bir hayli ön plana çıkmış olması, her bölge ve ülke için ciddi bir gelişme olmuştur. Benzer şekilde Türk Dünyası'nın önemli öğelerinden olan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkiye ve Türkmenistan devletlerinin bölgesel ve uluslar arası örgütlerdeki konumları bu manada oldukça önemli bir unsurdur.

Uluslararası örgütleri küresel ve bölgesel örgütler şeklinde ikiye ayırdığımızda, küresel örgütlerin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için veri niteliğinde olduğunu, bölgesel örgütlerde ilgili ülkelerin çok daha etkin olabilecekleri söylenebilir. Bu bağlamda Türk dünyasının önemli unsurları olan devletlerin karşılıklı çıkarları dengeli bir şekilde gözetecek uluslar arası örgütler kurmaları yada mevcutlarına bu yönde yeniden işlerlik kazandırmaları zorunluluğu bulunmaktadır.

a. Küresel Örgütlerde Türk Dünyası

İçinde bulunduğumuz süreçte ülkelerin ekonomik, siyasi ve askeri gücü büyük ölçüde küresel boyutta faaliyet gösteren uluslar arası örgütlerdeki etkinliği ile doğrudan alakalıdır. Bu yüzden bütün ülkeler için BM, UPF, DB ve DTÖ gibi küresel örgütlerde söz sahibi olabilmek son derece önemli bir husustur. Ancak bu örgütlerde etkili olan ülkelerin hemen hepsi gelişmiş birkaç ülkeden ibarettir. Buna karşılık Türk Cumhuriyetlerinin de dahil olduğu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bu örgütlerde pasif konumda oldukları yadsınmaz bir gerçektir. Tablo 1'de görüldüğü üzere Türk Cumhuriyetleri küresel örgütlerin hemen hepsinde üyedirler, ancak bu örgütlerin işleyişi ve karar alma şekilleri az gelişmiş ülkelere fırsat tanımak yerine, daha ziyade gelişmiş ülkelerin çıkarlarına uygun politika ürettiği ve bu doğrultuda çalıştıkları bilinmektedir.

Örneğin, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın Güvenlik Konseyi hariç, Genel Kurul gibi diğer organlarında alınan kararların bağlayıcılığı bulunmaktadır. Bağlayıcı karar alma yetkisi olan Güvenlik Konseyi ise ABD, Rusya, Çin, İngiltere ve Fransa veto haklarının olduğu bir birimdir. Dolayısıyla Dünya'nın kaderi hakkında geçerli söz söyleme yetkisi sadece bu beş ülkenin elindedir. Benzer şekilde UPF ve DB'nin karar alma şekilleri üyelerin ekonomik güçlerine göre oluşturulan kotalarına göre belirlenmektedir. Dolayısıyla bu örgütlerde de Türk Cumhuriyetleri gibi küresel güç olmaktan uzak devletlerin söz söyleme ve sözlerini dinletme imkânları bulunmaktadır.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için dünyanın bu gerçeği bir veri niteliğindedir. Dolayısıyla bu ülkelerin bu konudaki hareket alanlarının geniş olduğunu söyleyebilmek pek olası değildir. Esas itibarıyla daha ziyade gelişmiş ülkelerin küresel planlarına uygun ve çıkarlarına uygun çalışan küresel uluslar arası örgütlerin faaliyetlerinden Türk Cumhuriyetleri gibi az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin menfaat sağlaması da pek mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle ilgili ülkelerin

küresel örgütlere yaklaşımı çok daha temkinli olması gerekmektedir. Ancak küresel örgütlerdeki bu çekingenlik bölgesel etkin bölgesel örgütlerle sağlanacak sinerji ile belli ölçüde telafi edilebilecektir.

b. Bölgesel Örgütlerde Türk Cumhuriyetleri

Türk Cumhuriyetlerinin bölge ve dünya çapında daha etkin bir konuma gelebilmeleri, büyük ölçüde kültürel ve siyasi anlamda ortak değerleri paylaştıkları ülkelerle oluşturacakları siyasi ve iktisadi örgütlerle gerçekleşecektir. Bu bağlamda ilgili ülkelerin öncelikle üyesi oldukları mevcut bölgesel örgütleri daha etkin hale getirmeleri gerektiğini ifade etmek durumundayız.

Uluslar arası iktisadi örgütlerden beklenen karşılıklı kazancı elde edebilmek için gerekli olan coğrafi, iktisadi, siyasi, kültürel ve askeri yakınlık ile faktör tamamlayıcılığı ön şartların hemen hepsi Türk Cumhuriyetleri arasında mevcuttur. Bunlar arasında en sıkıntılı durum Türkiye ile aralarındaki fiziksel uzaklıktır. Buna karşılık ilgili ülkeler arasındaki kültürel ve siyasi yakınlık ile faktör tamamlayıcılığı faktörleri son derece tatmin edici bir haldir. Çünkü toplumlar için her ne kadar ekonomik güç arzu edilen bir hal olmakla birlikte, asıl amaç, ait olduğu toplumla birlikte güven içinde geleceğe bakabilmektir. Bu çerçevede ekonomik güç, geleceğe güvenle bakabilme amacına hizmet eden en temel araçtır. Dolayısıyla toplumların işbirliği arayışları, kendinden olmayana karşı kendinden olanla ortak hareket etmeye dayanmaktadır.

Bu nedenle Türk Cumhuriyetleri arasında var olan milli, dini ve tarihi ortak değerler, kurulan ve kurulacak olan iktisadi ve siyasi bölgesel örgütlerin temel dinamiği olacaktır. Burada temel sorun var olan iktisadi yetersizlikler değil, ülke yönetimleri arasındaki güven ve irade eksikliğidir. Dolayısıyla güçlü bir irade ile ve karşılıklı güven ve çıkara dayalı duygusallıktan uzak bir şekilde kurulacak ve işletilecek olan örgütler bütün Türk dünyası için önemli bir sıçrama tahtası olacaktır.

Bu bağlamda ilgili ülkelerin özellikle mevcut diğer ülkelerle ve örgütlerle olan ilişkileri de dikkate alınmak zorundadır. Çünkü bilhassa aktif olan küresel güçlerin kendilerine alternatif yada kendi kontrolleri dışında yeni güç merkezleri istemeyecekleri bir gerçektir. İşte bu veriden yola çıkarak bütün ülkelerin dengeli bir siyaset yürütmeleri zorunluluk arz etmektedir. Eski SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan yeni Türk Cumhuriyetleri'nin Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğu ile olan ilişkileri ile Türkiye'nin ABD ve Avrupa Birliği ile olan ilişkileri bu bağlamda önemli bir engel oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Gerek Türkiye'nin, gerekse diğer Türk Cumhuriyetleri'nin hâlihazırdaki dış bağlantıları önemli ve gerekli olmakla birlikte; bu bağlantıların söz konusu ülkelerin kendi çıkarları doğrultusunda yeni bağımsız politika oluşturmalarına engel teşkil etmesine müsaade edilememelidir. Çünkü Türk Cumhuriyetleri'nin kendi aralarında gerçekleştirecekleri ekonomik ve siyasi işbirliğinden sağlayacakları karşılıklı menfaati diğer uluslar arası örgütlerden sağlaması pek mümkün gözükmemektedir. Bunun en önemli nedeni hiç kuşkusuz diğerleri ile var olan kültürel farklılığa karşı, kendi aralarındaki kültürel yakınlıktır. Bu nedenle ABD, AB ve Rusya için Türk Coğrafyası ilk planda ekonomik ve siyasi etki alanı genişletme anlamına gelmektedir. Buna karşılık aynı kültürel değerleri paylaşan Türk Cumhuriyetleri için birbirlerinin güçlü olması küresel ölçekte rekabet edebilmek için en az kendilerinin güçlü olmaları kadar istenen bir şeydir. En azından korkulan bir gelişme değildir.

C. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, ilk olarak Kalkınma için Bölgesel İşbirliği Örgütünün (RCD'nin dağılmasının ardından 1985'de Türkiye, İran ve Pakistan

tarafından kültürel ekonomik ve ticari işbirliğini geliştirmek amacıyla kurulmuş ve 1992 yılında Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Azerbaycan'ın da katılımıyla oldukça geniş bir bölgesel bütünleşme teşkilatı haline gelmiştir.

Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne (EİT) 1985 yılında Türkiye, İran ve Pakistan'ın ardından Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla diğer Türk Devletleri de bu örgüte dahil olmuşlardır. EİT olarak da bilinen bu örgütün halen 10 üyesi bulunmaktadır. Bu ülkeler: Türkiye, Pakistan, İran, Azerbaycan, Afganistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan ve Özbekistan'dan oluşmaktadır.

EİT'e 1992 yılında yeni üyeler katılırken, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın, ekonomik kalkınmalarına destek olabileceği düşüncesiyle hareket edilmişti. Ancak Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın genişlemesi, örgüte bir yandan yeni imkânlar sunarken, öte yandan Teşkilat'ın üstesinden gelmesi gereken yeni sorunları da beraberinde getirmiştir.

Teşkilat'a yeni katılan yedi üyenin denize çıkışı bulunmamaktadır. Bu ülkelerin iktisaden gelişebilmeleri, ulaşım alanında karşılaşılan bu ciddi sorunla doğrudan ilgilidir. Öte yandan, yeni üyelerin merkezi ekonomiden serbest pazar ekonomisine geçmek için bir dönüşüm sürecinden de geçmekte oldukları göz önünde alındığında, durum daha iyi anlaşılabilir. Teşkilatın belirlediği hedefleri yakalayabilmesi için mutlak surette uyacağı ve ayrılmayacağı bir dizi ilkeleri de kendisine rehber edinmiştir. Bizce bu ilkelerin en önemlisi, ülkelerarası eşit egemenlik ve karşılıklı çıkarların korunması ilkesidir.

Teşkilatın belirlediği hedefleri yakalayabilmesi için mutlak surette uyacağı ve ayrılmayacağı bir dizi ilkeleri de kendisine rehber edinmiştir. Bizce bu ilkelerin en önemlisi, ülkelerarası eşit egemenlik ve karşılıklı çıkarların korunması ilkesidir.

EİT üyeleri; siyasi, kültürel, ticari ve ekonomik alanda işbirliğini hedeflemektedirler. Bu amaç doğrultusunda 2015 yılına kadar serbest ticaret bölgesi oluşturmak en önemli aşama olarak belirlenmiş durumdadır. Hedeflerinden bir diğeri ise üyeleri arasında bir platform oluşturarak işbirliğini genişletmektir. Genişleme sonunda Teşkilat; nüfusu 350 milyonu bulan, 7 milyon kilometrekare alana yayılmış, zengin doğal kaynaklara sahip on üyeli uluslararası bir örgüt halini almıştır (DPT, 2007: 84).

EİT'nin ulaşmayı planladığı hedefleri ise aşağıdaki şekilde sıralamak olasıdır:

- Üye ülkelerin sürdürülebilir ekonomik kalkınmalarını sağlamak,
- Bölge içi ticari engelleri kaldırmak suretiyle, bölgesel ticareti arttırmak ve öylelikle bölge ülkelerinin küresel ticaretteki paylarını yükseltmek,
- Üye devletlerarası ve diğer üçüncü ülkelerle olan mevcut taşımacılık ve iletişim ağlarını arttırmak ve iyileştirmek, ekonomik serbestleşmeyi, serbest piyasa ekonomisine geçişi hızlandırmak,
- Özelleştirmeyi teşvik etmek, EİT Bölgesinin metal rezervlerinin hareketliliğini ve kullanılabilirliğini arttırmak,
- EİT Bölgesinin endüstri ve tarım potansiyelinin verimli kullanılabilirliğini geliştirmek, uyuşturucu ve ilaçların kötü amaçlı kullanımı, çevre ve çevreyi koruma ile tarihi ve kültürel dokuyu muhafaza etme konularında EİT Bölgesinde toplumlar arası işbirliğini geliştirmek,
- Bölgesel ve küresel ölçekteki diğer örgütlerle karşılıklı çıkarları geliştirmeye dönük işbirliği imkânlarını arttırmak.

EİT'nin üye ülkeler arasında işbirliğinin geliştirilmesine önem atfettiği öncelikli sektörlerden biri de bölgesel ticaretin güçlendirilmesidir. Bu bağlamda Mart 2000'de Tahran'da düzenlenen EİT Ticaret Bakanları Toplantısı'nda EİT Ticaret İşbirliği Çerçeve Anlaşması imzalanmıştır. Bu yöndeki hedeflerin gerçekleştirilmesi

doğrultusunda bir dizi çalışmada bulunulsa da yeterli olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir.

EİT'nun ilgi duyduğu diğer önemli bir işbirliği alanı da enerjidir. Bu doğrultuda bölgenin zengin enerji kaynaklarının akılcı bir şekilde kullanılması ve uluslararası pazarlara ulaştırılması hayati önem taşımaktadır. EİT, üye ülkelerin elektrik sistemlerinin birbirine bağlanması projesinin fizibilite çalışması için İslam Kalkınma Bankası'ndan 400.000 ABD Doları hibe yardımı sağlamıştır. Bu örnek olay, Teşkilat'ın diğer uluslararası kuruluşlarla yakın işbirliğinde bulunmasının ne kadar yararlı olabileceğinin açık bir örneğidir.

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, küreselleşmenin olumsuz etkilerinin özellikle gelişme yolundaki ülkeler üzerinde bariz bir şekilde hissedildiği günümüzde, söz konusu menfi etkileri asgari seviyeye indirme çabalarına katkıda bulunmayı da hedeflemektedir. Ancak Teşkilat'ın kendisine sunulan potansiyeli tam anlamıyla değerlendiremediği yönünde haklı eleştiriler de sık sık gündeme gelmektedir.

Türk cumhuriyetleri bugünkü üretim imkanları dikkate alındığında, büyük imkanlara sahip oldukları ham petrol, doğal gaz, endüstriyel hammaddeler yanında sınırlı sayıda sanayi ürünleri ihraç edebilecek durumdadırlar. İthal etmek ihtiyacında oldukları ürünler ise başta temel besin maddeleri olmak üzere genel olarak tüketim mallarıdır(Alagöz, vd., -: 70)

Sonuç

Milletlerarası ilişkilerin “Bütünleş Dağıl ve Bütünleş” şeklinde olduğu dikkate alındığında uluslararası örgütlerin bütünleşme aşamasına ait süreci oluşturduğu görülecektir. Bu aşamada gelişmiş ülkeler, küresel hedeflerine milletlerarası örgütler üzerinden ulaşmaya çalışırken, gelişmekte olan ülkeler ise milletlerarası örgütler vasıtasıyla bölgesel işbirliği imkânlarını arttırmak suretiyle ekonomik ve siyasi alanda küresel güçlere karşı koymaya çalıştıkları görülmektedir.

Bu sebeple hem gelişmiş ve hem de gelişmekte olan ülkelerin milletlerarası örgütlerden kendi çıkarlarına has beklentileri olduğu açık bir olgudur. Dolayısıyla her grup ülke bir şekilde, ya yeni milletlerarası örgütler oluşturmak yada mevcutlarında yer alarak kendisinin bölgesel ve küresel beklentilerine katkı sağlama çabasında oldukları görülmektedir.

Bu çerçevede Türk Cumhuriyetlerinin de küresel ve bölgesel ölçekte faaliyet gösteren örgütlere katılmaları veya yenilerini oluşturmaları son derece normal ve gerekli bir olgudur. Ancak nihai amacın, herhangi bir örgüte her ne surette olursa olsun üye olmak değil, mutlak surette fayda sağlayacağına inanılan örgütlere üye olmak ve bu türden örgütleri hayata geçirmek olduğu bilinmelidir.

Özellikle Türkiye ile Türk Cumhuriyetlerinin iktisadi yapıları, ihracat potansiyelleri ve ithal ettikleri maddeler itibariyle değerlendirildiğinde birbirlerini tamamladıkları görülmektedir. Bununla birlikte Türkiye dışındaki diğer bağımsız Türk Cumhuriyetleri yaklaşık 2 milyon km² toprak ve 58 milyon nüfusa sahiptir. Öte yanda Türkiye'nin dünyadaki bilinen doğal gaz rezervlerinin yaklaşık %40'ına, petrol rezervlerinin ise %67'sine sahip olan Orta Doğu ve Orta Asya ile bu ürünlerin en büyük talep edicisi batı ülkeleri arasında doğal bir köprü konumunda olduğu dikkate alındığında(Akdiş,--), bu ülkeler arasında gerçekleştirilecek olan olası bir örgütün ne denli büyük menfaatler sağlayacağı görülecektir.

Türk Cumhuriyetlerinin ekonomik ve siyasi konularda birlikte hareket etmeleri bölgesel bir güç olabilmelerinin tek şartıdır. Bunu başaramamaları halinde ise şuan

emarelerini gördüğümüz üzere, her biri ayrı bir küresel gücün desteğini alarak bölgesinde var olabilme mücadelesi verecektir(Şener, 1997, 958) ki bu da uzun vadede ne kendisi ne de diğerleri adına hiçte olumlu bir sonuç vermeyecektir.

Bu itibarla özellikle Türk Cumhuriyetleri arasında bölgesel işbirliğine dayalı karşılıklı iktisadi ve siyasi menfaat sağlayabilecek dar amaçlı dinamik bir örgüte ihtiyaç olduğu söylenebilir. Böyle bir yapılanma gerçekleştirilirken, Rusya gibi diğer bölge ülkeleri ile olan ilişkiler zedelenmeden, karşılıklı menfaat ve eşit hak ve sorumluluk esasına göre oluşturulmalıdır(Türkeş, 1997, 911). Ayrıca ilgili örgütün üyeleri ve açmaları ilke başta oldukça dar tutulmak zorundadır. Henüz karşılıklı güvenin ve menfaat oluşumunun sağlanamadığı bir ortamda çok sayıdaki üyenin oldukça fazla konuda etkin işbirliğine gitmeleri ve bunda başarılı olmaları mümkün gözükmemektedir. Ekonomik İşbirliği ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütlerinin geçen sürede hedeflenen başarıya ulaşamamalarında bu arızanın etkili olduğunu ifade etmek yanlış olmasa gerek.

KAYNAKÇA

AKDİŞ, Muhammed; (), Orta Asya Türk Cumhuriyetleri İle Ekonomik Sosyal Kültürel İlişkiler- Bölgeye Yabancı İlgisi ve Beklentiler, ---, <http://makdis.pamukkale.edu.tr/Mak5.htm> (28.02.2011)

ALAGÖZ, Mehmet, YAPAR, Sinem ve UÇTU, Ramazan; (-), Türk Cumhuriyetleri ile İlişkilerimize Ekonomik Açından bir Yaklaşım, --.

APPLEYARD, D., ALFRED, J., ve FIELD, Jr. (1998), International Economics, 3. Baskı, Mc.Grow—Hill Companies, Milletlerarası Baskı.

CHACHOLIADES, Miltiades; (1990), **International Economics**, McGraw-Hill Inc. New York.

DPT; (2007), **Dış Ekonomik İlişkiler Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Yayın No: 2735 –ÖİK: 686.

ERTÜRK, Emin; (1993), **Ekonomik Entegrasyon Teorisi**, Ezgi Kitapevi, Bursa.

GÜRAN, Nevzat ve AKTÜRK, İsmail; (1997), **Uluslararası İktisadi Kuruluşlar**, Anadalu Matbaacılık, İzmir.

KARAGÜL, Mehmet; (2010), **Uluslararası İktisadi Örgütler ve Azgelişmiş Ülkeler**, Nobel, Ankara.

KARAGÜL-a, Mehmet; (2010), **Tehdit ve Fırsatlarıyla Dünya Ekonomisi**, Nobel, Ankara.

KILIÇ, Ramazan; (2006), Uluslararası Ekonomik Entegrasyon, İçinde **Dünya Ekonomisinden Seçme Konular**, Edit. Feride Öztürk ve Fatih Çelebioğlu, Seçkin Yayınevi, Ankara.

SEYİTOĞLU, Halil; (2010), **Uluslararası İktisat**, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul.

ŞENER, Halil; (1997), Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri İlişkilerinde Organizasyon Sorunu, **Yeni Türkiye**, 15.

TÜRKEŞ, Alparslan; (1997) Siyasi Analiz ve Organizasyon, **Yeni Türkiye**, Sayı 15.

ÜNSAL, Erdal; (2005), **Uluslararası İktisat**, İmaj Yayınevi, Ankara

<http://www.ulkeler.net/>, (Erişim: 15 02 2011)

YALÇINTAŞ, Nevzat; (1997), Türk Birliği, **Yeni Türkiye**, 15.

http://www.turkcebilgi.com/uluslararası_örgütler_listesi/ansiklopedi,(Erişim: 12.02.2011)

EKLER:

**Tablo 1: TÜRK CUMHURİYETLERİ'NİN
ÜYE OLDUĞU ULUSLARARASI ÖRGÜTLER**

ULUSLARARASI ÖRGÜTLER	Türkiye	Azerbaycan	Kazakistan	Kırgızistan	Özbekistan	Türkmenistan
AsDB (Asya Kalkınma Bankası)	X	X	X	X	X	X
AG (Avustralya Grubu)	X					
BIS (Uluslararası Ödemeler Bankası)	X					
BSEC (Karadeniz Ekonomik İşbirliği)	X	X				
CCC (Gümrük İşbirliği Konseyi)	X	X	X	X	X	X
CE (Avrupa Konseyi)	X	X				
CERN (Av. Nükleer Araşt. Merkezi)	x					
CIS Bağımsız Devletler Topluluğu		X	X	X	X	X
EAPC (Avrupa - Atlantik Ortaklık Konseyi)	X	X	X	X	X	X
EBRD (Avrupa Yatırım ve Kalkınma Bankası)	X		X	X	X	X
ECE (Bir. Mil. Avrupa Ekonomik Komisyonu)	X		X	X	X	X
ECO (Ekonomik İşbirliği Örgütü)	X	X	X	X	X	X
ESCAP (Asya ve Pasif. Eko. ve Sos. Komisyonu)	X	X	X	X	X	X
EU (Avrupa Birliği)	x					
FAO (Tarım ve Gıda Örgütü)	X	X	X	X		X
IAEA (Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı)	X		X		X	
IBRD (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası)	X	X	X	X	X	X
ICAO (Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü)	X	X	X	X	X	X
ICC (Milletlerarası Ticaret Odası)	X					
ICFTU (Ulus. Serb. Tic. Birl. Konfederasyonu)	X	X				
ICRM (Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi)	X	X		X	X	X
IDA (Uluslararası Kalkınma Birliği)	X	X	X	X	X	
IDB (İslam Kalkınma Bankası)	X	X	X	X		X
IEA (Uluslararası Enerji Ajansı)	X					
IFAD (Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu)	X	X	X	X		
IFC (Uluslararası Finansman Kurumu)	X	X	X	X	X	X
IFRCS (Ulus. Kızılhaç ve Kızılay Topl. Feder.)	X	X		X	X	X
IHO (Uluslararası Hidrografi Örgütü)	X					
ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü)	X	X	X	X	X	X
IMF (Uluslararası Para Fonu)	X	X	X	X	X	X
IMO (Uluslararası Denizcilik Örgütü)	X	X	X			X
Inmarsat (Ulus. Denizcilik Uydu Teşkilatı)	X					
Intelsat (Ulus. Telekomn. ve Uydu Örgütü)	X	X	X	X	X	X
Interpol (Uluslararası Polis Teşkilatı)	X	X	X	X	X	
IOC (Uluslararası Olimpiyat Komitesi)	X	X	X	X	X	X
IOM (Uluslar arası Göçmen Teşkilatı)	x		X	X		X

ISO (Uluslararası Standartlar Örgütü)	X	X	X	X	X	X
ITU (Uluslararası Haberleşme Birliği)	X	X	X	X	X	X
NAM (Tarafsızlık Hareketi)		X	X	X	X	X
NATO (Kuzey Atlantik Asamblesi)	X					
NEA (Nükleer Enerji Kurulu)	X					
NSG (Nükleer Tedarikçiler Grubu)	X					
OAS (Amerika Devletleri Teşkilatı)	x	X	X			
OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)	X					
OIC (İslam Konferansı Örgütü)	X	X	X	X	X	X
OPCW (Kim. Silahları Yasaklama Organizasyonu)		X	X	X	X	X
OSCE (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü)	X	X	X	X	X	X
PFP (Barış İçin Ortaklık)	X	X	X	X	X	X
PCA (Daimi Hakemlik Mahkemesi)						
UN (Birleşmiş Milletler),	X	X	X	X	X	X
UNCTAD (Bir. Mil. Ticaret ve Kalk. Konferansı)	X	X	X	X	X	X
UNESCO (Eğitim-Bilim ve Kültür Örgütü)	X	X	X	X	X	X
UNHCR (BM Mülteciler Yüksek Komiserliği)	X	X		X		
UNIDO (Endüstriyel Kalkınma Örgütü)	X		X	X	X	X
UPU (Dünya Posta Birliği)		X	X	X	X	X
UNIKOM (BM Irak-Kuveyt Gözlem Misyonu)	X					
UNMIBH (BM Bosna Hersek Misyonu),	X					
UNMIK (BM Kosova Geçici Yönetimi)	X					
UNOMIG (BM Gürcistan Gözlem Misyonu)	X					
UNRWA (BM Filistin Mült. Yardım Komisyonu)	X					
UNTAET (BM Doğu Timor Geçici Yönetimi)	X					
UPU (Dünya Posta Birliği)	X					
WEU (Batı Avrupa Konseyi)	X					
WFTU (Dünya İşçi Sendikaları Federasyonu)	X	X	X	X	X	X
WHO (Dünya Sağlık Örgütü)	X	X	X	X	X	X
WIPO (Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı)	X	X	X	X	X	X
WMO (Dünya Meteoroloji Örgütü)	X	X	X	X	X	X
WToO (Dünya Turizm Örgütü)	X		X	X	X	
WTrO (Dünya Ticaret Örgütü)	X	X		X	X	

Türk Cumhuriyetlerinin Ekonomik ve Sosyal Görünümü

	Türkiye	Azerbaycan	Kazakistan	Kırgızistan	Özbekistan	Türkmenistan
Nüfus:	76,805,524 (2009)	8,238,672 (2009)	15,399,437 (2009)	5,431,747 (2009)	27,000,000 (2005)	4,884,887 (2009)
Yüzölçümü:	780.000 km ²	86,600 km ²	2,717,300 km ²	198,500 km ²	447,400 km ²	488,100 km ²
GSYİH: (Satın alma Gücü paritesi)	627.2 milyar \$ (2006)	21,2 Milyar \$	71,1 milyar \$ (2006)	10,49 milyar \$ (2006)	54.81 milyar \$ (2006)	19.6 milyar \$ (2000)
Fert başına GSYİH:	7.561 \$ (2004)	2,600 \$	4,700 \$	1,900 \$	2,300 \$	4000 \$
Yönetim biçimi:	Parlamentar demokrasi	Başkanlık Cumh.	Başkanlık Cumhuriyet	Başkanlık Cumhuriyet	Başkanlık Cumh	Başkanlık Tipi Cumh
Sulanan arazi:	52,150 km ² (2003)	14,550 km ² (2003)	Tarım uygun topraklar: %8.28	10,720 km ² (2003)	35 000 km ²	13,000 km ² (1999)
İş gücü:	25 056 milyon (2006)	5.45 milyon (2005)		2.7 milyon	14.44 milyon (2006)	
Sektörlere göre işgücü dağılımı:	Tarım % 25	Tarım ve ormancılık %41, endüstri %7, hizmet %52 (2001)	Endüstri %30, tarım %20, hizmet %50 (2002) işsizlik oranı: %7.4 (2006)	tarım %55, endüstri %15, hizmet %30 (2000 verileri)	Tarım: %31.1 endüstri: %25.7 hizmet: %43.2 (2006)	tarım: %25 endüstri: %43 hizmet: %32 (1999)
Dış borç tutarı:	277.1 milyar \$ (2008 verileri)	2.997 milyar \$ (2008)	107.8 milyar \$ (2008 verileri)	2.483 milyar \$ (2006)	4.713 milyar \$ (2006)	2.5 milyar \$ (2000)
İhracat:	85.142 milyar \$ (2006)	6.117 milyar \$ (2005)		701.8 milyon \$ (2006)	5.51 milyar \$ (2006)	2.4 milyar \$ (2000)

İhracat ürünleri:	kara taşıtları ve bunların aksam, parçaları, örme giyim esyası, makineler, mekanik cihazlar, kazanlar, aksamı	Petrol ve gaz %75, makineler, pamuk, gıda ürünleri	petrol %40, makine, kimyasal ürün, tahıl, yün, et, kömür	Pamuk, yün, et, tütün, altın, cıva, uranyum, hidro güç, makine, ayakkabı	Pamuk, altın, doğal gaz, mineral gübre, tekstil, gıda maddeleri, otomobiller	gaz %33, petrol %30, pamuklu kumaş %18, tekstil %8 (1999)
İthalat	137.032 milyar \$ (2006)	4.656 milyar\$ (2005)	22 milyar \$ (2006)	1.177 milyar \$ (2006)	3.99 milyar \$ (2006)	1.65 milyar \$ (2000)
İthalat ürünleri	mineral yakıtlar, mineral yağlar, makineler, mekanik cihazlar, kazanlar, aksam ve parçaları vb. (2006)	Makine ve araç - gereçler, gıda ürünleri, metaller, kimyasallar	Makine ve parçaları, yapı malzemeleri, petrol ve gaz, araçlar	Petrol ve gaz, makine ve parça, gıda maddeleri	Makine ve parça, kimyasallar, metaller, gıda maddeleri	Makine ve parça %60, gıda maddeleri %15 (1999)
İhracat ortakları:	Rusya Federasyonu, Almanya, Çin, İtalya, Amerika Birleşik Devletleri (2006)	İtalya %30.3, Fransa %9.4, Rusya %6.6, Türkiye %6.3, Türkmenistan %6.3, Gürcistan %4.8, İsrail %4.5,	Rusya %12.4, Almanya %12, Çin %11.2, İtalya %8.8, Fransa %8.6, Romanya %5.1, ABD %4.5 (2005)	BAE %35.6, Rusya %18.6, Çin %13.4, Kazakistan %13 (2005)	Rusya %23.8, Çin %11.9, Kazakistan %6.9, Türkiye %6.9, Ukrayna %5.4, Bangladeş %4.7, Polonya %4.2, Tacikistan %4 (2005)	İran, Ukrayna, Türkiye, Rusya, Kazakistan, Tacikistan, Azerbaycan
İthalat ortakları:	ABD, Avrupa Birliği ülkeleri ile Çin ve Orta Doğu ülkeleri	Rusya %17, İngiltere %9.1, Singapur %9.1, Türkiye %7.4, Almanya %6.1, Türkmenistan %5.8, Ukrayna %5.4, Çin %4.1 (2005)	Rusya %35.7, Çin %21.3, Almanya %7.1 (2005)	Çin %43, Rusya %19.7, Kazakistan %12.1, Türkiye %4.4 (2005)	Rusya %26.6, Güney Kore %15.2, Almanya %8.8, Kazakistan %7.1, Çin %7.1, Türkiye %4.7, Ukrayna %4.7 (2005)	Ukrayna, Rusya, Almanya, ABD, Kazakistan, Özbekistan

Din:	Müslüman %99.8, diğer %0.2 (Hıristiyan, Yahudi, diğer)	Müslüman %47, Rus Ortodoksları %44, Protestanlar %2, diğer %7	Müslüman %75, Rus Ortodoksları %20, diğer %5	Müslüman %88, Doğu Ortodoks %9, diğer %3	Müslüman %89, Doğu Ortodoks %9, diğer %2
Doğal kaynakları:	Demir, bakır, kurşun, kömür, bor, çıva, krom, uranyum ve diğer madenler	Petrol, doğal gaz, kömür, demir, manganez, krom, nikel, kobalt, bakır, molibden, kurşun, çinko, boksit, altın, uranyum	Bol hidro güç, altın kaynakları ve diğer metaller, kömür, petrol, doğal gaz, cıva, bismut, kurşun, çinko	Doğal gaz, petrol, kömür, altın, uranyum, gümüş, kurşun, bakır, çinko, tungsten, molibden	petrol, doğala gaz, kömür, sülfür, tuz
Endüstri:	Tekstil, otomotiv, madencilik, petrol, inşaat, kağıt	Petrol ve doğal gaz, ürünleri, demir çelik, yatakları, çimento, kimyasallar, petrokimyasallar, tekstil	Makine, tekstil, gıda maddeleri, çimento, ayakkabı, beyaz eşya, mobilya, elektrikli motorlar, altın	Tarım makineleri kimyasallar metalleri	Petro kimya tekstil gübre ve pencere camı
Tarım ürünleri:	Tütün, hububat, şeker bakliyat, narenciye, pamuk, zeytin, pancarı, hayvanı	Pamuk, pirinç, meyveler, sebze, çay, tütün, büyükbaş hayvancılık, domuz, koyun, keçi	Tütün, patates, üzüm, koyun, büyükbaş hayvan, pamuk, sebze, meyve, keçi, hayvan	Pamuk, sebze, meyve, çiftlik hayvanı	Pamuk, tahıl, çiftlik hayvanları

